

Paweł Fiktus
(Uniwersytet Wrocławski)

POSELSKA AKTYWNOŚĆ KOBIEŃ NA MÓWNICY SEJMOWEJ W DOBIE II RP

ABSTRAKT

PARLIAMENTAR ACTIVITY OF WOMEN DURING II RP

At the moment Poland regained independence after the First World War, women have acquired active and passive suffrage. Already at the time of the first parliamentary activities, they received first deputy mandates. Women sat in pre-war Polish parliament in all its cadences until the outbreak of World War II. Analysing the whole discourse in which they participate, it should be noted that they avoided participation in work on legal solutions which later were included in the Constitution or are the most important acts of rank Codes or relating to the functioning of the vital organs of state. Their legislative activity focused on issues related to education, upbringing, education or social affairs. Another area in which women actively participated refer to matters related to the budget and the ratification of international instruments. Women do not avoid participation in the development of controversial laws which was, for example: amnesty or statute concerning ritual slaughter. The proportion of women in parliament was not dominant. However, it is their voice in the discourse of parliament Second Republic which has signed up as important and interesting. It is worth adding that political activity was continued by women, not only in parliament but also in the Senate.

KEYWORDS: Parliament, II RP, deputies, women, political life, parliamentary discourse
SŁOWA KLUCZOWE: Sejm, II RP, posłanki, kobiety, życie polityczne, dyskurs sejmowy

I. Wstęp

Jednym z pierwszych aktów prawnych wydanych po zakończeniu pierwszej wojny światowej był dekret Naczelnika Państwa – Józefa Piłsudskiego

z dnia 28 listopada 1918 r., o ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego¹. W myśl art. 1, wyborcą do Sejmu był każdy obywatel państwa bez różnicy płci, który do dnia ogłoszenia wyborów ukończył 21 lat. Z kolei zgodnie z art. 7 wybieralni do Sejmu są wszyscy obywatele(-lki) państwa posiadający czynne prawo wyborcze, niezależnie od miejsca zamieszkania, jak również wojskowi. Usankcjonowane w ten sposób czynne i bierne prawo wyborcze, stawało Polskę oraz kształtujący się jej system prawny jako jeden z pierwszych na świecie przyznający w zapisach ordynacji wyborczej równe prawa dla mężczyzn jak i dla kobiet. Czy kobiety te prawa wykorzystały? Czy były to jedynie „martwe litery prawa”, mające za zadanie ukazanie w oczach światowej opinii odrodzoną Polskę jako kraj światły i postępowy? Celem niniejszej pracy jest ukazanie w jaki sposób kobiety – posłanki realizowały się w Polsce na forum sejmowym. Co stanowiło przedmiot ich zainteresowania i jak miały wkład w ówczesnym dyskursie parlamentarnym. Udział kobiet w polityczno-prawnym życiu przedwojennego sejmiku stanowił już przedmiot kilku opracowań, jednakże, na wstępie należy zasygnalizować, że ograniczono się przy tym do prezentacji biogramów poseł – kobiet lub też ich udział w pracach sejmowych stanowił punkt wyjścia do szerszej analizy odnoszącej się do aktywności kobiecej na forum politycznym² Brak jest natomiast

- 1 Dz.U. z 1918 r., Nr 18, poz. 46. Odnośnie uzyskania czynnego i biernego prawa wyborczego przez kobiety po I wojnie światowej zob. refleksje A. Piłsudskiej zawarte w jej *Wspomnieniach*, Warszawa 1989.
- 2 Zob. *Kobiety w polityce*, red. J. Marszałek-Kawa, Warszawa 2010; *Kobiety wobec polityki – kobiety w polityce. Historia, realia, perspektywy*, red. A. Frątczak, Kraków 2009. Odnośnie biogramów zob. W. Masiarz, *Sylwetki wybranych polskich parlamentarzystek w latach 1918–1939*, [w:] *Kobiety wobec polityki...*, op. cit., s. 185–228; M. Fuszara, *Kobiety w polityce*, Warszawa 2006; *Kobiety „na zakręcie” 1933–1989*, red. E. Chabros, A. Klarman, Wrocław 2014; *Aktywność publiczna kobiet na ziemiach polskich. Wybrane zagadnienia*, red. T. Pudłocki, K. Sierakowska, Warszawa 2013, A. Żarnowska, A. Szwarc, *Równe prawa i nierówne szanse. Kobiety w Polsce międzywojennej*, Warszawa 2000. Odsyłam również do internetowego wydania *Wysokich Obcasów* – sobotniego dodatku do „Gazety Wyborczej”, w którym zamieszczono tekst 96. rocznica uzyskania prawa wyborczych przez kobiety, gdzie naszkicowano działalność kobiet na forum Sejmu i Senatu w okresie II RP: http://www.wysokieobcasy.pl/wysokieobcasy/1,96856,16916747,96__rocznica_uzyskania_praw_wyborczych_przez_kobiety.html (dostęp: 25 marca 2016 r.). Na marginesie, w tekście jest mały błąd, gdyż Dorota Kluszyńska nie była poseł Sejmu III kadencji, ponieważ w tym okresie zasiadała w Senacie. Zwracam, przy tym uwagę na cykl konferencji naukowych organizowanych przez wrocławski Oddział

opracowania w którym przedwojenna kobieca działalność poselska została by przedstawiona z perspektywy ich udziału jak i prowadzonego przez nie sejmowego dyskursu polityczno-prawnego. Przedstawienie poszczególnych głosów, szczegółowa prezentacja legislacyjnych debat sejmowych znacznie wykracza poza ramy niniejszego opracowania. Głównym zadaniem, jakie zostało postawione odnosi się do odpowiedzi na pytanie czy kobiety w procesie legislacyjnym Sejmu II RP stanowiły jedynie jego tło (czyniąc zadość wskazanym powyżej regulacjom prawnym ukazując, że nie są to martwe litery prawa) czy też w świecie sejmowych debat doby dwudziestolecia międzywojennego – niewątpliwie zdominowanym przez mężczyzn, potrafiły podjąć wyzwania stawiane im z racji pełnionej funkcji poselskiej.

Na potrzeby niniejszego opracowania przyjąłem systematykę polegającą na podziale według poszczególnych kadencji sejmowych zakończoną tabelarycznym podsumowaniem zawierającym statystykę obrazującą aktywność kobiet na mównicy sejmowej.

II. Sejm Ustawodawczy lata 1919–1922

W czasie Sejm Ustawodawczy, którego obrady przebiegały w najbardziej dramatycznej atmosferze w historii polskiego parlamentaryzmu XX wieku, kiedy to kształtowane były polskie granice i toczyła się wojna polsko-bolszewicka, powstania śląskie, odbywały się plebiscyty na Górnym Śląsku oraz Warmii i Mazurach czy też podstępnie Czechosłowacja zajęła Zaolzie, w ławach poselskich zasiadały już pierwsze posłanki. Na ławach sejmowych zasiadło osiem kobiet. Były to: Gabriela Balicka (1871–1962) – z wykształcenia dr botaniki, działaczka Narodowej Organizacji Kobiet, politycznie sympatyzująca ze Związkiem Ludowo-Narodowym oraz Stronnictwem Narodowym, Jadwiga Dziubińska (1874–1937) – działaczka społeczna i oświatowa, związana z PSL „Wyzwolenie”, Irena Kosmowska (1879–1945) – również działaczka społeczna związana z ruchem ludowym, pierwotnie z PSL „Wyzwolenie” a następnie ze Stronnictwem Narodowym, Zofia Moraczewska (1873–1958) – współtwórczyni Ligii Kobiet Polskich, działaczka socjalistyczna pierwotnie współpracująca

Instytutu Pamięci Narodowej dotyczących pozycji i problemów kobiet w dobie II RP i PRL zatytułowany *Kobiety na zakręcie 1933/39–1990*.

z Polską Partią Socjalno-Demokratyczną Galicji i Śląska Cieszyńskiego a następnie z Bezpartyjnym Blokiem Współpracy z Rządem, Zofia Sokolnicka (1878–1927) – uczestnicząca w pracach Katolickiego Związku Polek, Narodowej Organizacji Kobiet i politycznie związana z Narodową Demokracją i Związkiem Ludowo-Narodowym, Anna Piasecka (1882–1980) – pochodząca z rodziny ziemiańskiej, aczkolwiek do Sejmu Ustawodawczego została wybrana z listy Narodowej Partii Robotniczej, związana później Polskim Stronnictwem Ludowym „Piast”, Franciszka Wilczkowiakowa (1880–1963) – również związana z Narodową Partią Robotniczą oraz Maria Moczydłowska (1886–1969) – działaczka spółdzielcza, związana z Narodowym Zjednoczeniem Ludowym.

Zdecydowana większość oraz liczna obecność posłów płci męskiej nie onieśmieliła ani też negatywnie nie wpłynęła na ich działalność polityczną na forum sejmowym. Owszem, co należy już na wstępie zasygnalizować, pierwsze posłanki dalekie były (z wyjątkiem poseł Ireny Kosmowskiej) od udziału w dyskursie dotyczącym kluczowych aktów prawnych dla odradzanej Polski jak np.: konstytucja czy też ustawy regulujące działalność najważniejszych organów administracji państwowej lub aktów w randze kodeksów. Ich działalność legislacyjna dotyczyła głównie zagadnień związanych z wychowaniem, edukacją, szkolnictwem jak i prawno-społeczno pozycją kobiet. Na potwierdzenie powyższej tezy można przytoczyć kilka istotnych epizodów z udziałem pierwszych polskich posłanek. Jak wynika z analizy sprawozdań stenograficznych Sejmu Ustawodawczego, jednym z pierwszych wystąpień na forum Sejmu Ustawodawczego był udział w dniu 23 kwietnia 1920 r. poseł Moczydłowskiej w debacie dotyczącej ustawy o ograniczeniu sprzedaży napojów alkoholowych³. Na marginesie należy dodać, że ów projekt ustawy cieszył się bardzo dużym zainteresowaniem wśród posłanek, gdyż na jej temat wypowiedziały się również poseł Zofia Moraczewska oraz Zofia Sokolnicka⁴.

Jednakże bardzo duży udział posłanek w dobie Sejmu Ustawodawczego, co zasygnalizowano wcześniej, odnosił się do kwestii szkolnictwa oraz nauczania. W tym punkcie zwracam uwagę na udział w dyskusjach poświęconych o ustroju władz szkolnych, ustawy dla Szkoły Sztuk Pięknych (poseł Gabriela Balicka), ustawa dla szkół ludowych rolniczych (poseł Gabriela Dziubińska), ustawy o ustaleniu zawodowych kwalifikacji

3 139 posiedzenie Sejmu Ustawodawczego z dnia 23 kwietnia 1920 r.

4 139 posiedzenie Sejmu Ustawodawczego z dnia 20 stycznia 1922 r.

nauczycieli szkół średnich i seminariów nauczycielskich czy też ustawy o uposażeniu profesorów szkół akademickich i naukowych sił pomocniczych, (poseł Irena Sokolnicka). Ponadto poseł Irena Sokolnicka na forum sejmowym wniosowała (w formie przyjęcia rezolucji skierowanej do Rządu Polskiego) o ustawodawstwo dla uniwersytetów im politechnik, wskazując przy tym, że jest to element, który zapewni Państwu Polskiemu „spoistość, równowagę i siłę na zewnątrz i na wewnątrz” oraz zapewni zjednoczenie dziedzin życia społecznego oraz kulturalnego. Jednocześnie akcentował, że wprowadzenie do systemu prawnego jednolitego ustawodawstwa dotyczącego najważniejszych szkół wyższych przyczyni się do unifikacji jak i konsolidacji państwa polskiego⁵. Warto przy tym dodać udział w innych przedsięwzięciach jakie odbywały się na forum sejmowym jak prezentacja sprawozdania sejmowej Komisji Oświatowej o statucie Państwowego Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach (poseł Gabriela Balicka)⁶ oraz sprawozdanie komisji sejmowej Komisji Oświatowej o wnioskach w sprawie podniesienia szkolnictwa na Pomorzu⁷ czy sprawozdanie sejmowej Komisji Oświatowej w sprawie pomocy państwowej dla ludzi nauki⁸ (poseł Zofia Sokolnicka). W ciekawy sposób do zagadnień dotyczących oświaty odniosła się poseł Irena Kosmowska, podczas prac sejmowych nad ustawą o spółdzielczości, która postulowała aby „traktować ruch komparatystyczny, jako siłę pomocniczą, współdziałającą z ogólnym wysiłkiem naszego społeczeństwa w kierunku samowychowania się polskich mas ludowych”⁹.

Szczególną uwagę należy zwrócić na udział Gabrieli Balickiej nad ustawą o zmianie przepisów obowiązującego w b. Królestwie Kongresowym prawa cywilnego, dotyczącego praw kobiet¹⁰. Wskazała przy tym na gorszą, w rozumieniu prawnym, pozycję kobiet w ówczesnej Polsce

5 275 posiedzenie Sejmu Ustawodawczego z dnia 17 grudnia 1921 r.

6 258 posiedzenie Sejmu Ustawodawczego z dnia 28 października 1921 r.

7 275 posiedzenie Sejmu Ustawodawczego z dnia 8 listopada 1921 r.

8 191 posiedzenie Sejmu Ustawodawczego z dnia 30 listopada 1920 r.

9 Sprawozdanie stenograficzne z 179 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 28 października 1920 r., ł. 9. Przytoczyła przy tym rozwiązanie stosowane w 1849 r. przez spółdzielców rożdzalskich, którzy 2,5% uzyskanego dochodu przeznaczali na edukację. Jednocześnie w debacie sejmowej nad zapisami ustawy o spółdzielczości reprezentowała stanowisko niezależnego ruchu spółdzielczego wobec organów administracji rządowej, proponując przy tym usankcjonowanie Rady Spółdzielczej przy Radzie Ministrów, która miała za zadanie reprezentowanie ruchu spółdzielczego.

10 239 posiedzenie Sejmu Ustawodawczego z dnia 1 lipca 1921 r.

jak i dominująca pozycję mężczyzn m.in. w kwestii majątkowej jak i decyzyjnej w funkcjonowaniu rodziny¹¹.

Kolejny przedmiot stanowiący zainteresowanie ze strony aktywności poselskiej kobiet dotyczył zagadnień związanych z opieką i pomocą społeczną oraz zagadnieniami związanymi ze służbą domową. I tak – w przypadku służby domowej należy zwrócić uwagę na aktywność legislacyjną poseł Gabrieli Balickiej i Zofii Moraczewskiej, która związana była z pracami nad ustawą dotyczącą służby domowej. W przypadku opieki i pomocy społecznej należy wskazać na aktywność poselską posłanki Jadwigi Dziubińskiej (wniosek przedstawiony w dniu 7 kwietnia 1922 r. w sprawie opieki nad repatriantami czy też Zofii Moraczewskiej (wniosek przedstawiony w dniu 26 października 1920 r., w sprawie przyspieszenia powrotu jeńców).

Szczególną uwagę należy zwrócić na aktywność na mównicy sejmowej poseł Ireny Kosmowskiej, która swą działalnością poselską nie wpisywała się we wskazane powyżej zagadnienia. Ponadto, jako jedyna poseł – kobieta w swych w dobie Sejmu Ustawodawczego zabierała głos w przedmiocie przyjęcia Konstytucji, czy też w przedmiocie zagadnień z zakresu polityki międzynarodowej. Odnośnie udziału w procesie legislacyjnym dotyczącym Konstytucji wskazać należy na 167 posiedzenie z dnia 24 września 1920 r. kiedy to odniosła się do kształtowania się ówczesnej sceny politycznej oraz funkcjonowania opozycji parlamentarnej i pozaparlamentarnej stwierdzając przy tym, że „aby czynnikiem społecznym, znajdującym się teraz poza Sejmem i nie mającym swojego istotnego wyrazu w przedstawicielstwie sejmowym albo też nawet i tym, które wprawdzie mają przedstawicielstwo polityczne w Sejmie, lecz które jednak będą w bezpośrednim zetknięciu z życiem, będąc tym czynnikiem twórczym, wykonawczym w znaczeniu budowy kształtowania życia społecznego – ażeby tym czynnikiem umożliwić wypowiedanie się w sprawie kształtowania i budowania całokształtu życia społecznego, – ażeby tym czynnikiem umożliwić wypowiedanie się w sprawie kształtowania i budowania całokształtu życia państwowego; umożliwienie możliwości podawania w każdej chwili swego głosu do zagadnień, będących w danym momencie na warsztacie pracy ustawodawczej”¹².

¹¹ *Ibidem*, t. 11–14.

¹² Sprawozdanie stenograficzne z 167 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 24 września 1920 r., t. 35–36.

Z kolei w swym innym wystąpieniu skrytykowała wystąpienia jednego ze współtwórców projektu konstytucji – prof. Edwarda Dubanowicza, zarzucającego dyskusji parlamentarnej zbyt niski poziom naukowy, odpadając przy tym, że „nie chodzi nam jednak w dyskusji konstytucyjnej o erudycję czerpaną z kompendiów uniwersyteckich, tylko o intelektualne opanowanie zagadnień życia którym nadać mamy wyraz prawny”. Natomiast opracowanej konstytucji zarzuciła, że zaledwie w trzech punktach uwzględnia zasadę „samostanowienia ludów” – bardzo popularną według Kosmowskiej, w ówczesnych społeczeństwach zachodnioeuropejskich. Do tych trzech punktów zaliczyła: jednoizbowość parlamentu, referendum powszechne oraz powszechny wybór Naczelnika Państwa. Krytyce poddała pomysł aby do polskiego systemu ustrojowego wprowadzić instytucję senatu, który, według Kosmowskiej, miałby ograniczać rolę Naczelnika Państwa, sprowadzając go jedynie do roli wykonawcy senackich postanowień. Lansowana przez nią koncepcja w swym głównym punkcie zakładała mocną pozycję Naczelnika: „związanie ogółu z osobą Naczelnika Państwa, którego władza jest wynikiem powszechnego zaufania, byłoby pierwiastkiem sprzyjającym krystalizacji idei samodzielnej państwowości polskiej”¹³. Kolejna kwestia dotyczyła aktywności politycznej narodu, który miał czynnie uczestniczyć we wszystkich sprawach państwa, natomiast nie mógł zostać zredukowany do roli „obiektu” płacącego podarki i jedynie uczestniczącym w wyborach parlamentarnych. Zaatakowała przy tym przeciwników jednoizbowego parlamentu oraz ograniczonej władzy Naczelnika, którzy uznawali, że obecny naród nie jest „dostatecznie uświadomiony”. Według posłanki, wcześniejsze powstania narodowe oraz ich klęski pokazywały, że naród polski nie był dostatecznie zmobilizowany oraz zaangażowany. Jednakże czyn i walka narodu polskiego o niepodległość wojnie światowej ukazały, że było to zwycięstwo oparte na „masowym udziale”¹⁴.

Z kolei w kwestii odnoszących się do polityki społecznej i zarazem kwestii związanej z włączeniem do Polski nowych ziem – Irena Kosmowska wypowiadała się w temacie zapewnienia stosownej opieki nad ludnością górnośląską poszkodowaną w walkach o przynależność Śląska do Polski. Postulował przy tym aby „nasze odpowiedzialne czynniki

¹³ Sprawozdanie stenograficzne z 174 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 16 października 1920 r., ł. 11.

¹⁴ *Ibidem*.

rządowe spełniły obowiązek względem tych, którzy Państwu Polskiemu zaufali, i to zaufali aż do śmierci”. W tym punkcie proponowała aby powołać organizację akcji pomocy w postaci pośrednictwa pracy, pomocy socjalnej dla wdów i sierot po powstańcach, przyznanie powstańcom praw analogicznych dla inwalidów Wojska Polskiego czy też należytego uwzględnienia śląskich spraw inwalidzkich w socjalnej polityce¹⁵.

Jedynie posłanka Anna Piasecka nie brała udziału w żadnej dyskusji sejmowej.

Tabela 1. Udział kobiet na forum Sejmu Ustawodawczego lata 1919–1922.

Imię i nazwisko	Udział w debatach sejmowych dotyczących ustaw, ratyfikacji umów międzynarodowych i preliminarzu budżetowego	Udział w pozostałych debatach (np: sprawozdania, wnioski, indywidualne wystąpienia, oświadczenia etc)
Gabriela Balicka	4	1
Jadwiga Dziubińska	1	1
Irena Kosmowska	3	3
Zofia Moraczewska	3	1
Zofia Sokolnicka	4	3
Maria Moczydłowska	1	0
Anna Piasecka	0	0
Franciszka Wilczkowiakowa	0	1

III. Sejm I kadencji lata 1922–1927

W kolejnym Sejmie II RP – zwanym później jako sejm I kadencji, obradującym w latach 1922–1927, mandaty poselskie zachowały Gabriela Balicka, Zofia Sokolnicka oraz Irena Kosmowska. Natomiast w ławach

¹⁵ Sprawozdanie stenograficzne z 267 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 2 grudnia 1921 r., ł.17–18.

poselskich zadebiutowały Maria Holder-Eggerowa (1879–1941) – działaczka społeczna dzięki mężowi związana ze środowiskiem ziemiańskim, politycznie zaangażowana w działalność Związku Ludowo-Narodowego oraz Chrześcijańskiego Związku Jedności Narodowej, Wanda Ładzina (1880–1966) – uczestniczka wojny polsko-bolszewickiej oraz III powstania śląskiego, działaczka zajmująca się m.in. zakładaniem ochronek, w dobie Sejmu I kadencji związana politycznie z Chrześcijańskim Związkiem Jedności Narodowej, Róża Pomeranc-Melcerowa (1880–1934) – mandat uzyskała z listy Komitetu Zjednoczonych Stronnictw Narodowo-Żydowskich, podczas obrad sejmowych członkini Koła Poselskiego – Koło Żydowskie, Zofia Praussowa (1878–1945) – przedwojenna feministka związana z Klubem Politycznym Kobiet Postępowych, politycznie związana z Polską Partią Socjalistyczną – dawna Frakcja Rewolucyjna, Irena Puzynianka (1881–1933) – działaczka społeczna i katolicka pochodząca z rodziny ziemiańskiej, związana ze Związkiem Ludowo-Narodowym (członek Zarządu Głównego), oraz Halina Stęślicka (1897–1956) – śląska aktywistka społeczna, związana z Klubem Chrześcijańsko Narodowego Stronnictwa Pracy.

W sejmie I kadencji, bardzo podobnie jak w przypadku Sejmu Ustawodawczego, posłanki skoncentrowały swą działalność głównie w kwestiach wychowawczych, edukacyjnych oraz socjalnych. Szczególną uwagę zwracam na działalność Wandy Ładziny oraz jej aktywność legislacyjną podczas prac nad ustawą o pracy młodocianych i kobiet przyjętą następnie w dniu 2 lipca 1924 r.¹⁶ (w pracach nad tą ustawą aktywnie uczestniczyły również Róża Pomeranc-Melcerowa oraz Zofia Praussowa). Innym przykładem są: udział w debacie nad ustawą o pośrednictwie pracy¹⁷ (Wanda Ładzina), prezentacja sprawozdania o poprawkach Senatu do ustawy o odszkodowaniu osób dotkniętych skutkami nieszczęśliwych wypadków przy pracy w byłej dzielnicy rosyjskiej¹⁸, udział w debacie

16 Dz.U. z 1924 r., Nr 65, poz. 636. Warto przy tym dodać, że ustawa w przedmiocie pracy młodocianych i kobiet stanowiła jeden z pierwszych i zarazem najważniejszych aktów prawnych odnoszących się do kwestii związanych z zatrudnieniem i opieką socjalną. Wyraźnie określała przedziały wiekowe odnoszące się do młodocianych jak i precyzowała pozycję kobiet w procesie zatrudnienia (np.: odrębnie regulując warunki zatrudnienia w czasie ciąży i po urodzeniu dziecka, czy też nakładając obowiązki na pracodawcę).

17 269 posiedzenie Sejmu I kadencji z dnia 5 lutego 1926 r.

18 256 posiedzenie Sejmu I kadencji z dnia 26 listopada 1925 r.

nad projektem ustawy o zabezpieczeniu na wypadek bezrobocia¹⁹ czy też nad ustawą o opiece społecznej²⁰ (Zofia Praussowa). W przypadku szkolnictwa i edukacji, odnośnie aktywności poselskiej kobiet, czołową rolę odgrywała Zofia Sokolnicka, która prezentowała swe projekty rozwiązań legislacyjnych podczas debaty o pragmatyce nauczycielskiej²¹, o Zakładach Kórnickich²², przyznaniu Wyższej Szkole Handlowej w Warszawie praw szkół akademickich²³, ustawy o państwowych stypendiach akademickich²⁴, prezentacja sprawozdania o poprawkach Senatu do ustawy o zachowaniu dawnego trybu składania egzaminów²⁵, sprawozdania Komisji Oświatowej o zmianach Senatu ustawy o rozciągnięciu na Akademię Sztuk Pięknych w Krakowie ustawy o szkołach akademickich²⁶ czy też prezentacja sprawozdania Komisji Oświatowej o poprawkach Senatu do ustawy o stypendiach akademickich²⁷.

Debaty sejmowe oraz w udział w procesie legislacyjnym w wykonaniu „kobięcym” w okresie Sejmu I kadencji charakteryzował się dwoma zagadnieniami, które nie były poruszane podczas Sejmu Ustawodawczego. Pierwsze zagadnienie – dotyczyło udziału w debatach nad konwencjami międzynarodowymi i aktami z zakresu prawa międzynarodowego. W przypadku poseł Ireny Kosmowskiej wskazać należy na udział w debacie nad ustawą o ratyfikacji umowy międzynarodowej o zwalczaniu przemytnictwa towarów alkoholowych²⁸, o ratyfikacji konwencji w sprawie walki z pornografią²⁹ czy o ratyfikacji ustawy o ratyfikacji międzynarodowej konwencji o zwalczaniu handlu kobietami i dziećmi³⁰ (wraz z posłanką Marią Holder-Eggerową). Z kolei posłanka Zofia Sokolnicka

19 108 posiedzenie Sejmu I kadencji z dnia 11 marca 1924 r.

20 52 posiedzenie Sejmu I kadencji z dnia 27 czerwca 1923 r., 53 posiedzenie Sejmu I kadencji z dnia 28 czerwca 1923 r., 56 posiedzenie Sejmu I kadencji z dnia z dnia 25 lipca 1923 r.

21 260 posiedzenie Sejmu I kadencji z dnia 14 grudnia 1925 r.

22 238 posiedzenie Sejmu I kadencji z dnia 18 lipca 1925 r.

23 95 posiedzenie Sejmu I kadencji z dnia 31 stycznia 1924 r.

24 53 posiedzenie Sejmu I kadencji z dnia 28 czerwca 1928 r.

25 153 posiedzenie Sejmu I kadencji z dnia 18 lipca 1924 r.

26 65 posiedzenie Sejmu I kadencji z dnia 4 sierpnia 1923 r.

27 74 posiedzenie Sejmu I kadencji z dnia 30 października 1924 r.

28 328 posiedzenie Sejmu I kadencji z dnia 25 marca 1927 r.

29 298 posiedzenie Sejmu I kadencji z dnia 30 lipca 1926 r.

30 96 posiedzenie Sejmu I kadencji z dnia 5 lutego 1924 r.

uczestniczyła w debacie nad sprawozdaniem o ustawie o ratyfikacji konwencji z Niemcami w sprawie obywatelstwa i opcji³¹.

Natomiast kolejna kwestia, która po raz pierwszy (w przeciwieństwie do Sejmu Ustawodawczego) pojawiała się w trakcie sejmiku I kadencji, odnosiła się do prac nad budżetami i poszczególnych resortów rządowych. Przykładem są wystąpienia np.: Gabrieli Balickiej nad budżetem Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego³², Zofii Holder-Eggerowej nad budżetem Ministerstwa Robót Publicznych³³, Ireny Puzynianki nad budżetem Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej³⁴ czy też udział Zofii Sokolnickiej w debacie nad budżetem Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego³⁵.

Z innych ciekawszych wystąpień należy wskazać również na aktywność Heleny Stęślickiej, odnosząca się do regionu Górnego Śląska³⁶.

Działalność legislacyjna kobiet w dobie Sejmu I kadencji, w stosunku do Sejmu Ustawodawczego, przybrała postać wielowątkową czego przejawem jest ich udział w debatach dotyczących polityki zagranicznej czy też polityki finansowej. Nadal była kontynuowana działalność legislacyjna w kwestii szkolnictwa oraz opieki socjalnej, gdzie zwłaszcza debata sejmowa nad ustawą o zatrudnianiu kobiet i dzieci została „zdominowana” przez poseł Wandę Ładzinę jak i dzięki temu wprowadzono do polskiego systemu prawnego jeden z najważniejszych socjalnych aktów prawnych.

Tabela 2. Udział kobiet na forum Sejmu I kadencji lata 1922–1927.

Imię i nazwisko	Udział w debatach sejmowych dotyczących ustaw, ratyfikacji umów międzynarodowych i preli-minarzu budżetowego	Udział w pozostałych debatach (np: sprawozdania, wnioski, indywidualne wystąpienia, oświadczenia etc)
Gabriela Balicka	1	0

31 176 posiedzenie Sejmu I kadencji z dnia 28 stycznia 1925 r.

32 314 posiedzenie Sejmu I kadencji z dnia 28 stycznia 1927 r.

33 319 posiedzenie Sejmu I kadencji z dnia 7 lutego 1927 r.

34 144 posiedzenie Sejmu I kadencji z dnia 5 lipca 1924 r.

35 140 posiedzenie Sejmu I kadencji z dnia 1 lipca 1924 r.

36 W tym punkcie odsyłam do jej wystąpień w dniu 12 lutego 1925 r., dotyczącego kwestii rozciągnięcia ustaw inwalidzkich na obszar górnego Śląska czy też z dnia 6 października 1926 a odnoszące się do ustawy osadniczej do Górnego Śląska.

Imię i nazwisko	Udział w debatach sejmowych dotyczących ustaw, ratyfikacji umów międzynarodowych i preliminarzu budżetowego	Udział w pozostałych debatach (np: sprawozdania, wnioski, indywidualne wystąpienia, oświadczenia etc)
Maria Holder-Eggerowa	4	2
Irena Kosmowska	4	0
Wanda Ładzina	6	1
Róża Pomeranc-Melcerowa	2	0
Zofia Praussowa	6	3
Irena Puzynianka	1	0
Zofia Sokolnicka	11	8
Halina Stęślicka	2	1

IV. Sejm II kadencji lata 1928–1930

W okresie Sejmu II kadencji w ławach poselskich zasiadły następujące posłanki: Gabriela Balicka, Maria Jaworska (1885–1957) – działaczka społeczna, związana później z Bezpartyjnym Blokiem Współpracy z Rządem, Aleksandra Karnicka (1882–1965) – była posłanka Sejmu Wileńskiego, związana z Polskim Stronnictwem Ludowym „Zjednoczenie”, Jadwiga Markowska (1880–1962) – przedstawicielka ruchu socjalistycznego, członek Rady Naczelnej Polskiej Partii Socjalistycznej, Zofia Praussowa (1878–1945) – reprezentantka Polskiej Partii Socjalistycznej – Frakcji Rewolucyjnej, Eugenia Waśniewska (1880 – bd) politycznie związana z Bezpartyjnym Blokiem Współpracy z Rządem oraz Milena Natalia Rudnicka-Łysiak (1892–1976) – ukraińska działaczka, przynależała do Ukraińskiego Zjednoczenia Narodowo-Demokratycznego.

W przypadku Sejmu II kadencji trudno jest wyodrębnić zakres przedmiotowy cieszący się jakimś szczególnym zainteresowaniem ze strony posłanek. Znaczna ich aktywność na forum parlamentu koncentrowała się w dyskusjach nad budżetem: Gabriela Balicka, która przemawiała w dyskusji nad budżetem Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia

Publicznego³⁷; Maria Jaworska uczestniczyła w debatach nad budżetem Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego³⁸ oraz Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej³⁹, Zofia Praussowa zabrała głos w debacie nad budżetem Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej⁴⁰ oraz Eugenia Waśniewska podczas prac na budżetem Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej⁴¹ czy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych⁴².

Z pozostałych debat sejmowych szczególną uwagę zwracam na udział Zofii Praussowej podczas prac nad nowelą do rozporządzenia Prezydenta RP o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej, kiedy to uznała, że w obecnym kształcie prawnym Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego jest, pod względem administracyjnym oraz kompetencyjnym, za bardzo uzależnione od Ministerstwa Spraw Wewnętrznych⁴³.

Jednakże, gdy chodzi o aktywność poselską na mównicy sejmowej, kluczową rolę odgrywała w sejmie II kadencji ukraińska posłanka Milena Natalia Rudnicka-Łysiak⁴⁴. Podczas swych pięciu wystąpień dwukrotnie występowała w obronie w sprawie zamknięcia pięciu wyższych klas państwowego gimnazjum z językiem wykładowym ukraińskim w Stanisławowie⁴⁵. W kontekście obrony praw mniejszości ukraińskiej zabierała głos w debatach nad zmianą ustaw dotyczących kwalifikacji zawodowych do nauczania w szkołach średnich⁴⁶ oraz w debacie w sprawie zmiany ustawy z dnia 1 sierpnia 1926 r. o stosunkach służbowych nauczycieli w brzmieniu, ustalonym na podstawie rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 15

37 46 posiedzenie Sejmu II kadencji z dnia 6 lutego 1929 r.; 75 posiedzenie Sejmu II kadencji z dnia 7 lutego 1930 r.

38 15 posiedzenie Sejmu II kadencji z dnia 2 czerwca 1928 r., 47 posiedzenie Sejmu II kadencji z dnia 7 lutego 1929 r. oraz 75 posiedzenie Sejmu II kadencji z dnia 7 lutego 1930 r.

39 15 posiedzenie Sejmu II kadencji z dnia 2 czerwca 1928 r.

40 72 posiedzenie Sejmu II kadencji z dnia 4 lutego 1930 r.

41 43 posiedzenie Sejmu II kadencji z dnia 1 lutego 1929 r.; 72 posiedzenie Sejmu II kadencji z dnia 4 lutego 1930 r.

42 44 posiedzenie Sejmu II kadencji z dnia 4 lutego 1929 r.

43 59 posiedzenie Sejmu II kadencji z dnia 20 marca 1929 r.

44 Zob. również M. Szumiłło, *Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna w Sejmie i Senacie RP (1928–1939)*, Warszawa 2007.

45 11 posiedzenie Sejmu II kadencji z dnia 28 maja 1928 r. oraz 59 posiedzenie Sejmu II kadencji z dnia 19 czerwca 1929 r.

46 35 posiedzenie Sejmu II kadencji z dnia 5 grudnia 1928 r.

sierpnia 1927 r.⁴⁷. Podczas jej działalności poselskiej warto odnotować jej udział w debacie w sprawie działalności ukraińskiego stowarzyszenia kobiet ukraińskich „Sojuz Ukrainok” działającego we Lwowie, które zostało zawieszona na podstawie rozporządzenia lwowskiego starostwa grodzkiego⁴⁸.

Natomiast w debatach sejmowych nie uczestniczyły Aleksandra Karnicka oraz Jadwiga Markowska.

Tabela 3. Udział kobiet na forum Sejmu II kadencji lata 1928–1930

Imię i nazwisko	Udział w debatach sejmowych dotyczących ustaw, ratyfikacji umów międzynarodowych i preliminarzu budżetowego	Udział w pozostałych debatach (np: sprawozdania, wnioski, indywidualne wystąpienia, oświadczenia etc)
Gabriela Balicka	1	1
Maria Jaworska	4	0
Aleksandra Karnicka	0	0
Jadwiga Markowska	0	0
Zofia Praussowa	2	1
Milena Rudnicka-Łysiak	1	4
Eugenia Waśniewska	3	1

V. Sejm III kadencji lata 1930–1935.

W czasie Sejmu III kadencji – którego owocem była Konstytucja z dnia 23 kwietnia 1935 r. – zwana jako konstytucją kwietniową⁴⁹, zasiadała rekordowa, jak na okres II RP, liczba posłanek. Były to: zasiadające już wcześniej w ławach sejmowych – Milena Natalia Rudnycka oraz Gabriela Balicka, Janina Ignasiakówna-Minkowska (1905–1994) – działaczka Komunistycznej Partii Polski, Halina Jaroszewiczowa (1892–1940) związana z ruchem ludowym, Maria Bałabanówna (1894–1939), Natalia

⁴⁷ 82 posiedzenie Sejmu II kadencji z dnia 28 lutego 1930 r.

⁴⁸ 60 posiedzenie Sejmu II kadencji z dnia 22 lutego 1929 r.

⁴⁹ Dz.U. z 1935 r., Nr 30, poz. 227.

Alicja Greniewska (1883–1959), Zofia Berbecka (1884–1970), Maria Jaworska (1885–1957), Janina Kirtiklis (1897–1987), Kazimiera Marczyńska (1895–1959), Zofia Moraczewska (1873–1958), Eugenia Waśniewska (1880 – bd), Ludwika Wolska (1895 – bd), – wywodzące się z Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem, Ewelina Peplowska (1887–1969), Helena Grossmanówna (1877–1961) i Zofia Zaleska (1895–1974) – działaczki Stronnictwa Narodowego oraz Małgorzata Szpringerowa (1887–1952) – działaczka ludowa.

Szczególną uwagę w przypadku III kadencji należy zwrócić na działalność Ludwiki Wolskiej oraz Eweliny Peplawskiej, których aktywność na mównicy sejmowej była największa. W przypadku Ludwiki Wolskiej, występującej podczas niektórych posiedzeń sejmowych nawet dwukrotnie, w pierwszej kolejności należy odnotować udział w debatach sejmowych dotyczących ratyfikacji umów międzynarodowych, które dotyczyły m.in. układu dodatkowego do konwencji handlowej ze Szwajcarią, porozumienia ze Szwajcarią w sprawie cienia tłoków do silników spalinowych⁵⁰, ratyfikacji międzynarodowego porozumienia dotyczącego wywozu skór i wywozu kości⁵¹, ratyfikacji protokołu taryfowego z Finlandią⁵², ratyfikacji konwencji konsularnej z Bułgarią⁵³, przystąpieniu Polski do konwencji o ochronie kabli podmorskich⁵⁴, ratyfikacji konwencji o ochronie ptaków pożytecznych dla rolnictwa⁵⁵, ratyfikacji konwencji o środkach odurzających⁵⁶, układu dodatkowego do traktatu handlowego z unią celną belgijsko-luksemburską, konwencji w materii obywatelstwa i protokołu dotyczącego wypadków bezpieczeństwa, konwencji o opodatkowaniu obcokrajowych pojazdów mechanicznych, wraz z protokołem dodatkowym oraz konwencji o zwalczaniu fałszowania pieniędzy⁵⁷ czy też ratyfikacji aktu dodatkowego do konwencji o przewozie towarów kolejami⁵⁸.

Z innych ciekawszych wystąpień Ludwiki Wolskiej to udział w debacie nad jednym z pierwszych aktów dotyczących ochrony środowiska

50 139 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 20 marca 1935 r.

51 22 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 13 marca 1931 r.

52 136 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 21 lutego 1935 r.

53 141 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 22 marca 1935 r.

54 120 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 6 marca 1930 r.

55 46 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 26 stycznia 1932 r.

56 72 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 13 grudnia 1932 r.

57 118 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 20 lutego 1934 r.

58 95 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 13 marca 1933 r.

naturalnego czyli ustawy o ochronie przyrody, kiedy to wskazując na niespójny system prawa polskiego dążyła do unifikacji oraz kodyfikacji przepisów dotyczących tej materii⁵⁹. Warto przy tym zwrócić uwagę na jej aktywność w debacie nad projektem ustawy o dostarczaniu zwłok ludzkich do zakładów anatomicznych – stanowiącą jedną z ważniejszych regulacji doby II RP odnoszącej się do szeroko rozumianego prawa medycznego⁶⁰.

Odnosnie poseł Eweliny Peplowskiej należy wskazać na jej aktywność w debacie dotyczącej ustawy samorządowej, a konkretnie jej art. 3, 4 i 11. Ustawa ta została następnie przyjęta w dniu 23 marca 1933 r., jako ustawa o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorialnego⁶¹. Z kolei udział poseł Peplowskiej dotyczył prawa wybierania i wybieralności do organów ustrojowych związków samorządowych oraz wyboru wójta i ławników⁶². Inną dziedziną w której Peplowska miała swój udział były to kwestie związane z podatkami i finansami jak podatek od nieruchomości w gminach wiejskich i miejskich⁶³, finanse publiczne⁶⁴, opodatkowanie spadków i darowizn⁶⁵, czy 10% dodatku do opłat stempłowych i podatków pośrednich oraz 15% dodatku do podatku bezpośrednich, spadkowego i od darowizn⁶⁶.

Podobnie jak i podczas poprzednich kadencji nie zabrakło udziału w debatach nad budżetem jak i szkolnictwem i edukacją. Tytułem przykładu należy wskazać na udział poseł Mileny Natalii Rudnyckiej, Gabrieli Rudnickiej, Marii Jaworskiej oraz Kazimiery Marczyńskiej nad ustawą o ustroju szkolnictwa⁶⁷.

59 W swych wypowiedziach przytaczała m.in., że w ówczesnej Polsce na gruncie ochrony lasów funkcjonują rozwiązania prawne, które w swym brzmieniu odwołują się np.: do ustawodawstw XV – wiecznego czy też ustawodawstwa przedrozbiorowego – zob. 24 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 20 marca 1931 r., ł. 67–68.

60 23 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 16 i 17 marca 1931 r., ł. 174–175, kiedy to zasygnalizowała, że w prosektoriach, gdzie przechowywano zwłoki na potrzeby edukacji m.in. żydowskich studentów medycyny, brak było zwłok osób narodowości żydowskiej.

61 Dz.U. z 1933 r., Nr 35, poz. 294.

62 87 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 15 lutego 1933 r., ł. 19–20, 21–22 oraz 38–39.

63 40 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 15 grudnia 1931 r.

64 67 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 12 marca 1932 r.

65 94 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 9 marca 1933 r.

66 139 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 20 marca 1935 r.

67 61 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 26 lutego 1932 r.

Z kolei poseł Gabrieli Balickiej i Maria Jaworska uczestniczyły w debacie dotyczącej szkół prywatnych⁶⁸, Halina Jaroszewiczowa zabrała głos w trakcie prac nad ustawą o Funduszu Kulturalno-Oświatowym czy Radzie Opieki Społecznej⁶⁹, Maria Jaworskiej uczestniczyła w komentowaniu nad sprawozdaniem o trzech wnioskach Klubu Ukraińskiego w sprawie reaktywowania gimnazjum ukraińskiego w Tarnopolu oraz otwarcia gimnazjów ukraińskich Ridnoj Szkoły w Rohatynie i Drohobyczu⁷⁰ a Ewelina Peplowska nad ustawą o szkołach akademickich⁷¹.

Z innych ciekawszych debat sejmowych warto wskazać na udział Gabrieli Balickiej oraz Marii Jaworskiej w debacie dotyczącej bicia dzieci przez nauczyciela za niekupowanie pocztówek na imieniny Józefa Piłsudskiego⁷².

Innym ciekawym epizodem godnym odnotowania było pierwsze – odnotowane w sprawozdaniach sejmowych, upomnienie Marszałka Sejmu dla poseł Małgorzaty Szpringerowej za zachowanie podczas rozpatrywania wniosku posłów Stronnictwa Ludowego w sprawie krwawej masakry chłopów dokonanej przez policję w Lubli, Łapanowie, Jadowie oraz katowania aresztowanych⁷³.

Odrębną uwagę należy zwrócić na działalność przedstawicieli partii komunistycznej Janiny Ignasiakówny-Minkowskiej aktywnie uczestniczącej w debatach nad ustawami budżetowymi czy też w pracach nad np.:

68 62 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 27 lutego 1932 r.

69 65 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 8 marca 1932 r. oraz 97 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 16 marca 1933 r.

70 41 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 18 grudnia 1931 r.

71 92 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 21 lutego 1933 r.

72 Wniosek dotyczący wyjaśnienia sprawy bicia dzieci i szykan wobec nauczycieli w sprawie wysyłania kartek imiennowych na Maderę gdzie przebywał Józef Piłsudski oraz został w dniu 13 marca 1931 r. złożony przez posłów z Klubu Narodowego, Chrześcijańskiej Demokracji, Polskiej Partii Socjalistycznej oraz Narodowej Partii Robotniczej. (druk nr 228 Sejmu III kadencji). Poseł Balicka wskazał, że w szkołach powszechnych w Zalesiu, Lubawie na Pomorzu, Jabłonie pod Warszawą doszło do bicia dzieci po twarzy za to, że nie chciały kupować kartek i je podpisywać oraz wysyłać na Maderę, gdzie przebywał Józef Piłsudski – obchodzący wówczas imieniny. Ponadto wskazała, że w gimnazjum w Rzeszowie doszło do wydalenia dwóch uczennic. Wyjaśnienia złożył ówczesny Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego – Sławomir Czerwiński, którego to wystąpienie zostało ciepło przyjęte przez poseł Jaworską. – zob. 24 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 20 marca 1931 r.

73 Zob. druk nr 547 Sejmu II kadencji, 72 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 13 grudnia 1932 r. l. 27.

ustawą o zapobieganiu i zwalczaniu chorób zakaźnych⁷⁴, o poborze rekruta⁷⁵, o upoważnieniu Ministra Skarbu do wypuszczenia pożyczki wewnętrznej⁷⁶, o wykupie gruntów przez drobnych dzierżawców rolnych⁷⁷ czy też ustawa o ochronie przed pożarami⁷⁸.

Natomiast posłanki Maria Bałłabanówna, Natalia Greniewska, Zofia Berbecka, Janina Kirtiklis, Zofia Moraczewska oraz Małgorzata Szpringerowa nie uczestniczyły w żadnej debacie sejmowej.

Tabela nr 4. Udział kobiet na forum Sejmu III kadencji lata 1930–1935

Imię i nazwisko	Udział w debatach sejmowych dotyczących ustaw, ratyfikacji umów międzynarodowych i preliminarzu budżetowego	Udział w pozostałych debatach (np: sprawozdania, wnioski, indywidualne wystąpienia, oświadczenia etc)
Gabriela Balicka	3	1
Maria Bałłabanówna	0	0
Natalia Greniewska	0	0
Zofia Berbecka	0	0
Helena Grossmanówna	1	1
Janina Ignasiakówna-Minkowska	7	0
Halina Jaroszewiczowa	3	0
Maria Jaworska	6	2
Janina Kirtiklis	0	0
Kazimiera Marczyńska	1	0
Zofia Moraczewska	0	0
Ewelina Pełowska	7	1
Milena Rudnicka-Łysiak	3	1

⁷⁴ 125 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 11 grudnia 1934 r.

⁷⁵ 110 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 5 lutego 1934 r.

⁷⁶ 138 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 13 marca 1935 r.

⁷⁷ 141 posiedzenie Sejmu II kadencji z dnia 22 marca 1935 r.

⁷⁸ 121 posiedzenie Sejmu III kadencji z dnia 8 marca 1934 r. Zob. Z. Zaporowski, *Między Sejmem a wiecem. Działalność komunistycznej Frakcji Poselskiej w latach 1921–1935*. Lublin 1997.

Małgorzata Szpringerowa	0	0
Eugenia Waśniewska	5	1
Ludwika Wolska	19	0
Zofia Zaleska	1	0

VI. Sejm IV kadencji lata 1935–1938

W przedostatnim Sejmie II RP, w ławach poselskich zasiadały tylko dwie posłanki: Janina Prystorowa (1881–1975) oraz Wanda Pełczyńska (1894–1976) – związane z Bezpartyjnym Blokiem Współpracy z Rządem. Mimo że udział kobiet, w przypadku Sejmu IV kadencji był bardzo niski to ich działalność była bardzo mocno zauważalna.

W pierwszej kolejności wskażę na działalność Janiny Prystorowej (małżonki Aleksandra Prystora – premiera z okresu II RP), która udzielała się w pracach nad ustawą o amnestii. Wskazała przy tym, że ów akt miłosierdzia jakim jest niewątpliwie amnestia, polegająca na tym, że ok. 30 tys. Osadzonych wyjdzie na wolność winna być wsparta stosowną akcją socjalną⁷⁹. Jednakże działalność Prystorowej, z której była bardzo dobrze znana dotyczyła regulacji prawnych, oraz złożonym przez nią projektem ustawy⁸⁰, związanych z ubojem zwierząt a w szczególności dotyczących uboju rytualnego. Przedłożone przez nią projekty zakładały ogłuszanie zwierząt (nie tylko bydła rogatego, świń, owiec etc., ale również i psów) przed wykrwawieniem. Kolejna kwestia dotyczyła zakazu wprowadzanie zwierząt na miejsce uboju przed zakończeniem przygotowań potrzebnych do uboju. Z kolei sam ubój został określony przez Prystorową jako ubój „natychmiastowy”⁸¹.

Z innych ciekawszych wystąpień Janiny Prystorowej na forum sejmu warto odnotować debatę nad przepisami z zakresu prawa medycznego, tj. ustawą o publicznej służbie zdrowia oraz o zwalczaniu gruźlicy⁸².

⁷⁹ 6 posiedzenie Sejmu IV kadencji z dnia 17 grudnia 1935 r., l. 34.

⁸⁰ Zob. druk nr 59 i 91 Sejmu IV kadencji.

⁸¹ 21 posiedzenie Sejmu IV kadencji z dnia 17 marca 1936 r., 22 posiedzenie Sejmu IV kadencji z dnia 20 marca 1936 r. oraz 80 posiedzenie Sejmu IV kadencji z dnia 25 marca 1938 r.

⁸² Obie debaty miały miejsce w dniu 31 marca 1938 r., podczas 81 posiedzenia Sejmu IV kadencji.

Druga posłanka – która była Wanda Pełczyńska udzielała się głównie w debatach budżetowych⁸³ oraz związanych z przepisami międzynarodowymi, niekiedy kilkakrotnie występując podczas posiedzenia sejmowego⁸⁴. Z kolei innym ciekawym wystąpieniem poseł Pełczyńskiej był jej udział w debacie sejmowej nad ustawą o pozbawieniu obywatelstwa⁸⁵. Mając na względzie, że kobiety uzyskały wówczas pełnię prawa obywatelskich, jej uwagi odnosiły się do projektowanego art. 3 stanowiącego, że utrata obywatelstwa rozciąga się również na żonę, chyba, że żona sądownie została wyłączona spod utraty obywatelstwa⁸⁶.

Tabela 5. Udział kobiet na forum Sejmu IV kadencji lata 1935–1938.

Imię i nazwisko	Udział w debatach sejmowych dotyczących ustaw, ratyfikacji umów międzynarodowych i preliminarzu budżetowego	Udział w pozostałych debatach (np: sprawozdania, wnioski, indywidualne wystąpienia, oświadczenia etc)
Janina Prystorowa	12	2
Wanda Pełczyńska	18	3

VII. Sejm V kadencji lata 1938–1939

W ławach ostatniego Sejmu II RP, zasiadała tylko jedna posłanka – Stefania Jadwiga Kudelska (1890–1944) – związana z Obozem Zjednoczenia Narodowego. Jej udział w debatach sejmowych był bardzo skromny

⁸³ 4 posiedzenie Sejmu IV kadencji z dnia 5 grudnia 1936 r.; 10 posiedzenie Sejmu IV kadencji z dnia 17 lutego 1936 r.; 41 posiedzenie Sejmu IV kadencji z dnia 18 lutego 1938 r.; 43 posiedzenie Sejmu IV kadencji z dnia 20 lutego 1937 r., 66 posiedzenie Sejmu IV kadencji z dnia 10 lutego 1938 r. czy 71 posiedzenie Sejmu IV kadencji z dnia 17 lutego 1938 r.

⁸⁴ Były to np.: protokół taryfowy z Estonią – 27 posiedzenie Sejmu IV kadencji z dnia 17 i 18 czerwca 1936 r.; 61 posiedzenie Sejmu IV kadencji z dnia 9 grudnia 1937 r.; 84 posiedzenie Sejmu IV kadencji z dnia 27 czerwca 1938 r.; protokół taryfowy z Norwegią – 27 posiedzenie Sejmu IV kadencji z dnia 17 i 18 czerwca 1936 r. oraz protokół taryfowy z Finlandią – 31 posiedzenie Sejmu IV kadencji z dnia 15 grudnia 1936 r.; protokół dodatkowy do konwencji handlowej z Węgrami – 63 posiedzenie Sejmu IV kadencji z dnia 22 grudnia 1937 r.

⁸⁵ Zob. druk nr 781 Sejmu IV kadencji.

⁸⁶ 80 posiedzenie Sejmu IV kadencji z dnia 25 marca 1938 r.

– gdyż ograniczał się do jednego wystąpienia podczas prac nad ustawą skarbową z preliminarzem budżetowym na okres 1939–1940⁸⁷.

VIII. Podsumowanie

Udział kobiet na mównicy sejmowej w dobie II RP mimo, jak to wygląda z przedstawionej poniżej statystyki, nie zdominował sejmowego dyskursu polityczno-prawnego, jednakże był głosem ważnym i istotnym.

Tabela 6. Liczbowy udział kobiet na forum Sejmu II RP.

Kadencja Sejmu	Liczba posłanek	Udział w debatach sejmowych dotyczących ustaw, ratyfikacji umów międzynarodowych i preliminarzu budżetowego	Udział w pozostających debatach (np: sprawozdania, wnioski, indywidualne wystąpienia, oświadczenia etc)
Sejm Ustawodawczy	8	16	10
Sejm I kadencji	9	37	15
Sejm II kadencji	7	11	7
Sejm III kadencji	17	56	7
Sejm IV kadencji	2	30	5
Sejm V kadencji	1	1	0

Przed wszystkim torował drogę kobiet do samodzielności politycznej oraz większego zaangażowania w kształtowanie ich pozycji prawnej. Początki ich działalności może nie napawały entuzjazmem, czego przykładem może być dyskusja w okresie Sejmu Ustawodawczego nad ustawą o zmianie przepisów obowiązującego w b. Królestwie Kongresowym prawa cywilnego, dotyczącego praw kobiet, kiedy to jedynie poseł Gabriela Balicka zabrała głos w kwestii dotyczącej jednej z pierwszych regulacji odnoszącej się do pozycji prawnej kobiet. Niewątpliwie udział kobiet w debatach sejmowych okresu II RP stanowił przyczynek do dalszej aktywnej ich obecności na mównicy sejmowej. W tym punkcie wskazuję na ich aktywność w okresie powojennego Sejmu Ustawodawczego w latach 1947–1952, kiedy to niekiedy wręcz zdominowały dyskurs dotyczący rodziny jej planowania oraz

87 12 posiedzenie Sejmu V kadencji z dnia 17 lutego 1939 r.

mocniej upominały się o pozycję kobiet w ówczesnym świecie czy też ich udział w późniejszych debatach dotyczących aborcji⁸⁸.

Jednakże warto przy tym zasygnalizować inną kwestię, a mianowicie udział kobiet w debatach nie tylko na mównicy sejmowej ale podczas prac poszczególnych komisji sejmowych. W dobie II RP tytułem przykładu należy wskazać na udział poseł Eugenii Waśniewskiej w pracach dotyczących tzw. Konstytucji kwietniowej.

Udział kobiet w ławach i na mównicy poselskiej w okresie II RP, mimo że, daleki od prac nad najważniejszymi ustawami i aktami prawnymi, był udziałem bardzo istotnym. Nie tylko uzupełniał ich pracę społeczną, ale przede wszystkim torował drogę kobietom do dalszego udziału i większej parlamentarnej aktywności politycznej, jaka miała miejsce w okresie późniejszym. W tym punkcie należy wskazać, nie tylko zasygnalizowany powyżej powojenny Sejm Ustawodawczy, ale również udział kobiet, jeszcze w dobie II RP, w pracach drugiej izby jaką był Senat.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Sprawozdanie stenograficzne z Sejmu Ustawodawczego (1919–1922).
- Sprawozdanie stenograficzne z Sejmu I kadencji (1922–1927).
- Sprawozdanie stenograficzne z Sejmu II kadencji (1928–1930).
- Sprawozdanie stenograficzne z Sejmu III kadencji (1930–1935).
- Sprawozdanie stenograficzne z Sejmu IV kadencji (1935–1938).
- Sprawozdanie stenograficzne z Sejmu V kadencji (1938–1939).

Strony internetowe

96. *rocznica uzyskania praw wyborczych przez kobiety*, http://www.wysokieobcasy.pl/wysokieobcasy/1,96856,16916747,96__rocznica_uzyskania_praw_wyborczych_przez_kobiety.html.

⁸⁸ Zob. np.: P. Fiktus, *Kobiety w Sejmie Ustawodawczym w latach 1947–1952*, [w:] materiały z konferencji Instytutu Pamięci Narodowej – Oddział we Wrocławiu *Kobiety na zakręcie 1933/39–1990*, z dnia 4–5 grudnia 2014 r. (w druku) czy też P. Barański, A. Czajkowska, A. Fiedotow, A. Wochna-Tymińska, *Kłopoty z seksem w PRL-u*, Warszawa 2012 r., oraz podana tam literatura.

Literatura

- Aktywność publiczna kobiet na ziemiach polskich. Wybrane zagadnienia*, Pudłocki T., Sierakowska K (red.), Warszawa 2013.
- Barański P., Czajkowska A., Fiedotow A., Wochna-Tymińska A., *Kłopoty z seksem w PRL-u*, Warszawa 2012.
- Fiktus P., *Kobiety w Sejmie Ustawodawczym w latach 1947–1952*, [w:] materiały z konferencji Instytutu Pamięci Narodowej – Oddział we Wrocławiu *Kobiety na zakręcie 1933/39–1990* z dnia 4–5 grudnia 2014 r. (w druku).
- Fuszara M., *Kobiety w polityce*, Warszawa 2006.
- Kobiety „na zakręcie” 1933–1989*, Chabros E., Klarman A. (red.), Wrocław 2014.
- Kobiety w polityce*, Marszałek-Kawa J. (red.), Warszawa 2010.
- Kobiety wobec polityki – kobiety w polityce. Historia, realia, perspektywy*, Frątczak A. (red.), Kraków 2009.
- Masiarz W., *Sylwetki wybranych polskich parlamentarzystek w latach 1918–1939*, [w:] *Kobiety wobec polityki – kobiety w polityce. Historia, realia, perspektywy*, Frątczak A. (red.), Kraków 2009.
- Piłsudska A., *Wspomnienia*, Warszawa 1989.
- Szumilło M., *Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna w Sejmie i Senacie RP (1928–1939)*, Warszawa 2007.
- Zaporowski Z., *Między Sejmem a wiecem. Działalność komunistycznej Frakcji Poselskiej w latach 1921–1935*, Lublin 1997.
- Żarnowska A., Szwarc A., *Równe prawa i nierówne szanse. Kobiety w Polsce międzywojennej*, Warszawa 2000.